

تأثیر عملکرد خانواده در پیش بینی حجاب زنان

خدابخش احمدی^۲

مصطفی خانزاده^۴

مجتبی حقانی^۶

جواد خدادادی سنگده^۱

فروغ آموستی^۳

محسن رضایی آهوانویی^۵

پذیرش نهایی: ۱۳۹۶/۰۲/۰۲

دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۰۱/۱۷

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی و مقایسه عملکرد خانوادگی در افراد با حجاب برتر، حجاب معمولی و حجاب ضعیف صورت گرفت. طرح پژوهش توصیفی و از نوع علی مقایسه‌ای بود. جامعه آماری پژوهش عبارت بود از تمامی دختران و زنان بالای ۱۵ سال کشور که ۲۸۶۸ نفر از آنها به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از مقیاس عملکرد خانواده و پرسشنامه جمعیت‌شناختی استفاده شد. داده‌ها با استفاده از روش تحلیل واریانس چند متغیری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که تفاوت معناداری بین عملکرد خانواده و نوع حجاب وجود دارد ($p < 0/001$)؛ بنابراین توجه به خانواده برای هرگونه اقدام و برنامه‌ریزی در زمینه حجاب بیش از پیش اهمیت دارد.

کلیدواژه‌ها: عملکرد خانواده در حجاب، حجاب برتر زن، حجاب معمولی زن، حجاب ضعیف زن، پوشش زنان.

۱ - استادیار گروه مشاوره دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه خوارزمی.

Javad.khodadadi7@gmail.com

۲ - استاد گروه مشاوره مرکز تحقیقات علوم رفتاری دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج).

Kh_Ahmady@yahoo.com

۳ - کارشناسی ارشد مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه خوارزمی.

Amoosti.F@yahoo.com

۴ - دکتری روانشناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران.

mostafakhanzadeh@yahoo.com

۵ - کارشناسی ارشد مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه خوارزمی.

Mohsenrezaiee.ir69@yahoo.com

۶ - کارشناسی ارشد مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی.

Mojtaba.haghani2014@gmail.com

مقدمه

شاخص متمایزکننده خانواده‌ها از یکدیگر در برابر سبک زندگی و رفتارهای آشکار اجتماعی، عملکرد خانواده است (گلدنبرگ و گلدنبرگ^۱، ۲۰۰۵). عملکرد خانواده تلاش مشترکی است برای برقراری و حفظ تعادل در سامانه خانواده؛ به بیان دیگر، عملکرد خانواده کارکردها و تعاملات اعضا است که به خانواده در سازگاری با وضعیت‌های مختلف کمک می‌کند و انسجام سامانه خانواده را به دنبال دارد (سامانی^۲، ۲۰۰۵).

ابعاد عملکرد خانواده در برگیرنده شش ویژگی است که به وسیله توان اعضا در شناسایی و سازش با حوزه وظایف خانوادگی مشخص می‌شود که عبارت است از: ۱) حل مشکل؛ به‌منظور حفظ عملکرد خانواده و حل مشکلات خانوادگی که عملکرد کامل خانواده را تهدید می‌کند. ۲) ارتباط؛ تبادل اطلاعات بین اعضای خانواده می‌تواند مستقیم در هر زمان شناخته شود. ۳) نقشها؛ نقشها به الگوهای رفتاری اشاره دارد که به وسیله اعضای خانواده به نمایش گذاشته می‌شود. ۴) همراهی عاطفی است که به کیفیت واکنشهای عاطفی اعضای خانواده اشاره دارد. ۵) آمیزش عاطفی که به میزان توجه و دغدغه‌مندی اعضای خانواده به فعالیتهای یکدیگر اشاره دارد. و ۶) کنترل رفتار است که به حالت‌های مختلف کنترل رفتار در موقعیتهای گوناگون اشاره دارد (دای^۳ و وانگ، ۲۰۱۵)؛ بدین دلیل نارضایتی از خانواده با آشفتگی و اجرا نکردن صحیح نقشها در خانواده در ارتباط است و این امر نه تنها سلامت اعضای خود را مختل می‌کند، بلکه سلامت اجتماعی را بشدت تهدید می‌کند (شاو، وینلسو و فلانگان^۴، ۲۰۰۶؛ موت و همکاران^۵، ۲۰۰۲).

فرهنگ اسلامی ما نیز در این راستا برای پیشگیری از انواع آسیبهای اخلاقی و اجتماعی به بستر خانواده توجه ویژه‌ای دارد و روشهایی را بیان می‌کند که از مهمترین آنها رعایت حجاب در فضای اجتماع است. در دنیای پرچالش و متغیر امروزی جوامع اسلامی، حجاب زن راهی ایمن و مطمئن برای ایفای نقش مهم او در صحنه اجتماع و رسیدن به رشد کامل فردی و اهداف والای اجتماعی است (کامل^۶، ۲۰۱۲). امروزه حجاب به عنوان الزام اجتماعی و بخش جدا ناپذیر هویت اسلامی، نه تنها بر عصمت و پاکی دلالت دارد بلکه به عنوان سپر حمایتی از زن و مرد مسلمان و

1 - Goldenberg & Goldenberg
2 - Samani
3 - Dai
4 - Shaw, Winslow & Flanagan
5 - Mott et al
6 - Kamla

در نهایت کل جامعه در برابر تباهی و فساد محافظت می‌کند (داریه^۱، ۲۰۱۰). زن مسلمان با حجاب خود بیان می‌کند که او به سبک و شیوه خاصی رفتار می‌کند و هم‌چنین انتظار دارد که با او به شیوه خاص رفتار شود (دولکی و همکاران^۲، ۲۰۰۷؛ دادلی و کاسینسکی^۳، ۲۰۰۶).

پر واضح است که چگونگی عملکرد خانواده، سلامت روانی، اجتماعی و اخلاقی اعضای خود را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در واقع آنچه در درون خانواده جریان دارد، عامل کلیدی در ایجاد و تداوم سلامت فرد و جامعه است (احمدی و همکاران، ۲۰۱۳؛ سیلبرن و همکاران^۴، ۲۰۰۶). خانواده به عنوان نخستین منبع یادگیری اجتماعی فرد با اجرای مراسم و آداب دینی به گونه مؤثری رفتار فرد را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد و نگرش و شعائر دینی و اخلاقی را به او منتقل می‌کند (زین‌آبادی، ۱۳۸۶). زیربنای شکل‌گیری شخصیت فرزندان و آشنا شدن با احکام اولیه و عادت به نوع و حدود پوشش در این سامانه خانواده پایه‌ریزی می‌شود به شکلی که نوع حجاب به تاریخچه خانوادگی فرد مربوط می‌شود (مالیک، ۲۰۱۰ به نقل از کاملا، ۲۰۱۲).

رعایت نکردن حجاب و پوشش مناسب از جمله مسائلی است که می‌تواند سلامت فرد، خانواده و جامعه را تهدید کند و تأثیرات آسیب‌زا و گاه جبران‌ناپذیری به دنبال داشته باشد؛ برای مثال، احمدی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهش خود دریافتند که بدحجابی به لحاظ فردی با انواع آسیب‌های روانی به لحاظ خانوادگی با آشفتگی و تزلزل بنیان خانواده، به لحاظ اجتماعی با گسترش فساد، کاهش امنیت و افزایش آزار جنسی و به لحاظ دینی با ضعیف شدن اعتقادات و تقیدات دینی همراه است. ویلموس و همکاران (۲۰۱۵) بیان کردند که دینداری و مذهب پیش‌بینی‌کننده‌های ارزشمندی در بحث رضایتمندی زناشویی است. دانکل^۵ و همکاران (۲۰۱۰) در پژوهش خود نشان دادند که زنان با حجاب در مقایسه با زنان بی‌حجاب در روابط صمیمانه و خانوادگی خود خشنودی و رضایت بیشتری را تجربه کرده‌اند. دروگسما^۶ (۲۰۰۷)، در مطالعه‌ای نشان داد که زنان با حجاب امریکایی کیفیت خانوادگی بیشتری را ادراک می‌کنند و داشتن حجاب بر خود ارزشی و سلامت روانی آنان اثر مثبتی دارد.

در جامعه کنونی ما نیز حجاب الگویی از رفتار اجتماعی است که بیش از دیگر الگوها در

1 - Derayeh
2 - Douki et al
3 - Dudley & Kosinski
4 - Silburn
5 - Dunkel
6 - Droogsma

معرض ارزشیابی انتقادی، تغییر و تعدیل قرار گرفته است. حجاب به صورت سنت به نسل جدید می‌رسد و لازم است برای آنها تفسیر و روشن شود و در عین حال حجاب نیازمند مشروعیت است و به این دلیل باید توجیه و تبیین شود. بنابراین با توجه به این مطالب و نقش انکارناپذیر عملکرد خانواده در شکل‌گیری سبک زندگی فردی و اجتماعی افراد جامعه و از سوی دیگر اهمیت حجاب در حفظ و ارتقای سلامت جامعه و عنایت به تأثیرات جبران‌ناپذیر بدحجابی در ابعاد مختلف فردی، خانوادگی و اجتماعی، این پژوهش در صدد است به مقایسه عملکرد خانوادگی در افراد با حجاب برتر (پوشش چادر)، حجاب معمولی (پوشش مقنعه با مانتو معمولی) و بدحجاب (پوشش شال و مانتو کوتاه و تنگ) پردازد.

روش شناسی پژوهش

روش پژوهش توصیفی از نوع پس‌رویدادی است که به منظور مقایسه عملکرد خانواده در افراد با حجاب برتر، حجاب معمولی و حجاب ضعیف انجام شده است. جامعه آماری پژوهش متشکل از تمامی دختران و زنان بالای ۱۵ سال کشور در بازه زمانی ۱۳۹۲ - ۱۳۹۳ بود که بر اساس نوع پوشش در سه گروه با حجاب برتر (پوشش چادر)، حجاب معمولی (پوشش مقنعه و مانتو معمولی) و با حجاب ضعیف (پوشش شال با مانتو کوتاه و تنگ) جای می‌گرفتند. در مجموع ۲۸۶۸ نفر از هر سه گروه به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند و در پژوهش شرکت کردند؛ بدین صورت که در مرحله اول از بین مجموع استانهای کشور، پانزده استان برحسب پراکندگی جغرافیایی انتخاب شد و مورد مطالعه قرار گرفت. در هر استان نیز به دلیل تنوع بیشتر، نمونه‌ها از شهر مرکز استان انتخاب شدند. در مرحله بعد، شهر انتخاب شده به پنج منطقه شمال، جنوب، شرق، غرب و بخش مرکزی تقسیم شد و سپس نمونه‌ها از آن مناطق انتخاب شدند و در پژوهش شرکت کردند. برای جمع‌آوری اطلاعات لازم از پرسشنامه عملکرد خانواده و پرسشنامه جمعیت شناختی استفاده شد.

پرسشنامه عملکرد خانواده (FAD): یک پرسشنامه ۶۰ سؤالی است که برای سنجش عملکرد خانواده بنابر الگوی مک مستر تدوین شده است که توانایی خانواده را در سازش با حوزه وظایف خانوادگی در شش بعد حل مشکل، ارتباط، نقشها، همراهی عاطفی، آمیزش عاطفی و کنترل رفتار می‌سنجد؛ لذا ابزار سنجش خانواده متناسب با این شش بعد از شش خرده مقیاس برای سنجش آنها

به علاوه یک خرده مقیاس هفتم مربوط به عملکرد کلی تشکیل شده است. مقیاس این پرسشنامه از نمره ۱ (کاملاً موافق) تا نمره ۴ (کاملاً مخالف) متغیر است. میزان اعتبار و روایی پرسشنامه عملکرد خانواده و خرده مقیاسهای آن در سطح بسیار مطلوبی گزارش شده است (ثنائی و همکاران، ۱۳۸۷). در پژوهش محسن‌زاده (۱۳۸۳)، پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۸۸ و برای خرده مقیاس حل مشکل ۰/۷۱، ارتباط ۰/۶۸، نقشها ۰/۶۵، همراهی عاطفی ۰/۷۳، آمیزش عاطفی ۰/۷۷ و کنترل رفتار ۰/۷۹ محاسبه شد. در پژوهش نیز میزان اعتبار آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰/۹۱ و برای خرده مقیاس حل مشکل ۰/۸۲، ارتباط ۰/۷۴، نقشها ۰/۸۳، کنترل رفتار، ۰/۸۵، همراهی عاطفی، ۰/۷۹ و برای خرده مقیاس آمیزش عاطفی، ۰/۸۸ به دست آمده است.

پرسشنامه جمعیت شناختی: این پرسشنامه نیز سؤالاتی در زمینه وضعیت سنی، جنسیتی، تحصیلی، خانوادگی، شغلی، نوع حجاب، دین و وضعیت اجتماعی - اقتصادی را شامل می‌شد. اطلاعات با توجه به هدف پژوهش با استفاده از شاخصهای توصیفی و به منظور مقایسه گروه‌ها از آزمون تحلیل واریانس چند متغیره استفاده و تحلیل داده‌ها با نرم افزار SPSS نسخه ۱۹ انجام شده است.

یافته‌ها

نمونه مورد مطالعه شامل ۲۸۶۸ نفر بود که آمار آنها به تفکیک استان محل سکونت به شرح جدول ۱ است. میانگین و انحراف معیار سنی افراد شرکت‌کننده به ترتیب ۲۹/۹ و ۹/۹ بود. حدود ۹۱ درصد افراد شرکت‌کننده در پژوهش دارای مذهب شیعه، نزدیک به ۸ درصد اهل سنت و ۱ درصد باقی نیز جزو اقلیتهای دینی بودند. به لحاظ وضعیت تأهل قریب به ۴۵ درصد مجرد، ۵۰ درصد متأهل، ۳ درصد مطلقه و ۲ درصد نیز همسرشان فوت کرده بود. از نظر تحصیلات ۴۳/۷ درصد دارای مدرک کاردانی و کارشناسی، ۲۹/۹ درصد دیپلم، حدود ۸ درصد دبیرستانی، ۷ درصد راهنمایی، ۶ درصد ارشد و ۵ درصد ابتدایی بودند. به لحاظ وضعیت شغلی نیز حدود ۳۹ درصد خانه‌دار، ۲۸ درصد دانشجو، ۲۲ درصد شاغل، ۵/۵ درصد دانش‌آموز و ۱/۱ درصد بازنشسته بودند.

جدول ۱: آمار شرکت کننده‌گان در پژوهش به تفکیک استان محل سکونت

ردیف	استان	فراوانی	درصد
۱	اردبیل	۱۸۰	۶/۳
۲	اصفهان	۱۷۳	۶
۳	بوشهر	۱۷۳	۶
۴	تهران	۴۵۲	۱۵/۸
۵	خراسان رضوی	۱۷۴	۶/۱
۶	خوزستان	۱۵۸	۵/۵
۷	سیستان و بلوچستان	۱۷۹	۶/۲
۸	قم	۱۴۲	۵
۹	کردستان	۱۸۱	۶/۳
۱۰	کرمان	۱۷۱	۶
۱۱	گلستان	۱۷۸	۶/۲
۱۲	گیلان	۱۷۵	۶/۱
۱۳	مازندران	۱۷۵	۶/۱
۱۴	هرمزگان	۱۷۷	۶/۲
۱۵	همدان	۱۸۰	۶/۳
کل		۲۸۶۸	۱۰۰

جدول ۲ وضعیت افراد شرکت کننده در پژوهش را بر اساس نوع حجاب نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود ۸۶۹ نفر با حجاب برتر، ۱۵۵۷ نفر با حجاب معمولی و ۴۴۰ نفر با حجاب ضعیف شرکت کرده‌اند و بیشتر افراد به ترتیب دارای حجاب معمولی، حجاب برتر و حجاب ضعیف هستند.

جدول ۲: نوع حجاب شرکت کنندگان در پژوهش

نوع حجاب	فراوانی	درصد
حجاب کامل (چادر)	۸۶۹	۳۰/۳
حجاب معمولی (مقنعه و مانتو معمولی)	۱۵۵۷	۵۴/۳
حجاب ضعیف (شال و مانتو تنگ و کوتاه)	۴۴۰	۱۵/۴
کل	۲۸۶۸	۱۰۰

در ادامه برای بررسی این فرضیه، که بین عملکرد خانوادگی افراد شرکت کننده در پژوهش بر اساس نوع حجاب تفاوت وجود دارد، پس از بررسی پیش فرضهای آزمون از تحلیل واریانس چندمتغیری (MANOVA) استفاده شد. ابتدا آزمون لون برای بررسی همگنی واریانس خطای متغیرهای وابسته در سطوح متغیر مستقل بررسی شد. معنادار نبودن آماره F در این آزمون نشاندهنده همگنی واریانس خطای متغیرهای وابسته در سطوح متغیر مستقل است (جدول ۳).

جدول ۳: نتایج آزمون لون برای بررسی همگنی واریانس خطا

معناداری	Df2	Df1	F	متغیر وابسته
۰/۰۰۰۱	۲۶۷۹	۲	۲۴۳/۶۴۸	عملکرد کلی خانواده
۰/۰۰۰۱	۲۶۷۹	۲	۱۲/۲۰۰	کنترل رفتار
۰/۰۰۰۱	۲۶۷۹	۲	۲۸/۸۱۰	آمیزش عاطفی
۰/۰۰۰۱	۲۶۷۹	۲	۱/۶۶۸	حل مشکل
۰/۰۰۰۱	۲۶۷۹	۲	۱۹/۵۵۶	ارتباط
۰/۰۰۰۱	۲۶۷۹	۲	۳/۰۱۴	نقشها
۰/۰۰۰۱	۲۶۷۹	۲	۱۷/۰۳۲	همراهی عاطفی

سپس برای پاسخ به این سؤال، که آیا به صورت کلی بین عملکرد خانواده افراد سه گروه نوع حجاب تفاوت معناداری دارد یا خیر از آزمون چندمتغیری استفاده شد. در این تحلیل نوع حجاب به عنوان متغیر مستقل و عملکرد خانواده و ابعاد آن به عنوان متغیرهای وابسته وارد معادله شد. جدول ۴ نتایج آزمون چندمتغیری را برای این تحلیل نشان می‌دهد.

جدول ۴: نتایج آزمون چندمتغیری

معناداری	Df خطا	Df سؤال	F	ارزش	آزمون چندمتغیری
۰/۰۰۰۱	۵۳۴۰	۲۲	۱۵۶/۵۷	۰/۳۸۱	اثر پیلای
۰/۰۰۰۱	۵۳۳۸	۲۲	۱۵۹/۶۴	۰/۶۲۵	لامبدای ویلکس
۰/۰۰۰۱	۵۳۳۶	۲۲	۳۲۲/۷۱	۰/۵۸۸	اثر هاتلینگ
۰/۰۰۰۱	۲۶۷۰	۱۱	۲۰۴/۱۳۸	۰/۵۶۹	بزرگترین ریشه روی

همان‌طور که ملاحظه می‌شود هر چهار آزمون چندمتغیری برای بررسی معناداری کلی این مدل معنادار؛ به عبارت دیگر، این نتایج نشان می‌دهد که به صورت کلی عملکرد خانوادگی بین

زنان و دختران با نوع پوشش متفاوت تفاوت معناداری دارد. بنابراین برای بررسی معناداری تک تک ویژگیها از آزمون تأثیرات بین آزمودنی استفاده شد (جدول ۵).

جدول ۵: نتایج آزمون تأثیرات بین آزمودنی

متغیرهای وابسته	مجموع مجذورات نوع سوم	Df	میانگین مجذورات	F	معناداری	اندازه اثر
عملکرد کلی خانواده	۵۹/۴۵۵	۲	۲۹/۷۲	۶۱/۱۵۴	۰/۰۰۰۱	۰/۰۸۴
کنترل رفتار	۴۵/۴۰۹	۲	۲۲/۷۰	۲۳/۶۷۴	۰/۰۰۰۱	۰/۰۳۴
آمیزش عاطفی	۴۲۶۷/۲۳۳	۲	۲۱۳۳/۶۱	۲۴۱/۹۹۲	۰/۰۰۰۱	۰/۲۶۷
حل مشکل	۵۳۷/۹۸۲	۲	۲۶۸/۹۹	۳۳/۳۳۸	۰/۰۰۰۱	۰/۰۴۸
ارتباط	۲۶۱/۹۵۷	۲	۱۳۰/۹۷	۲۲/۴۶۷	۰/۰۰۰۱	۰/۰۳۳
نقشها	۲۲۶/۲۶۲	۲	۱۱۳/۱۳	۲۶/۴۳۷	۰/۰۰۰۱	۰/۰۳۸
همراهی عاطفی	۴۱۸/۵۴۴	۲	۲۰۹/۲۷	۳۷/۸۶۳	۰/۰۰۰۱	۰/۰۵۴

همان طور که نتایج جدول ۵ نشان می دهد، عملکرد خانوادگی و ابعاد آن، بین دختران و زنان با نوع پوشش متفاوت، تفاوت معناداری را نشان می دهد؛ به عبارت دیگر عملکرد خانوادگی و تمامی ابعاد آن در افراد با حجاب برتر، حجاب معمولی و حجاب ضعیف (بد حجاب) متفاوت است. در گام نهایی برای بررسی معناداری تفاوت عملکرد خانواده در بین سه گروه از مقایسه های پس از تجربه (آزمون های تعقیبی) استفاده شد. نظر به اینکه اندازه نمونه برای این سه گروه تفاوت دارد و نتایج آزمون لون برای بررسی همگنی واریانس خطای چند متغیر وابسته در سطوح متغیر مستقل معنادار شد از آزمون تعقیبی گیمز - هاوول^۱ برای مقایسه های پس از تجربه استفاده شد^(۱). شایان ذکر است که برای بررسی تفاوت در متغیرهای وابسته با همگنی واریانس در گروه ها از آزمون شفه استفاده شده است (جدول ۶).

جدول ۶: نتایج آزمون تحلیل واریانس برای مقایسه عملکرد خانواده به تفکیک نوع حجاب

متغیرهای وابسته	نوع پوشش (حجاب)	میانگین	انحراف معیار	F	معناداری	اثر اندازه	جایگاه تفاوت
عملکرد کلی	۱- حجاب برتر	۴/۷۷۷	۰/۶۰	۱۵۶/۲۷	۱۰/۰۰۰	۰/۱۰۴	۱>۲>۳
	۲- حجاب معمولی	۴/۵۷۸	۰/۸۱				
	۳- حجاب ضعیف	۴/۱۱۰	۱/۰۹				
کنترل رفتار	۱- حجاب برتر	۳/۹۲۴	۱/۰۰	۴۸/۵۲	۱۰/۰۰۰	۰/۰۳۵	۱>۲>۳
	۲- حجاب معمولی	۳/۶۹۴	۱/۰۴				
	۳- حجاب ضعیف	۳/۴۶۵	۱/۰۶				
آمیزش عاطفی	۱- حجاب برتر	۱۶/۷۱	۲/۷۶	۴۰۷/۷۵	۱۰/۰۰۰	۰/۲۳۳	۱>۲>۳
	۲- حجاب معمولی	۱۵/۰۳	۳/۰۹				
	۳- حجاب ضعیف	۱۲/۶۸	۳/۵۷				
حل مشکل	۱- حجاب برتر	۹/۵۷	۲/۸۵	۶۲/۱۷	۱۰/۰۰۰	۰/۰۴۴	۱>۲>۳
	۲- حجاب معمولی	۸/۵۳	۲/۸۶				
	۳- حجاب ضعیف	۸/۱۰	۳/۰۶				
ارتباط	۱- حجاب برتر	۷/۴۳	۲/۴۸	۴۳/۵۰	۱۰/۰۰۰	۰/۰۳۱	۱>۲>۳
	۲- حجاب معمولی	۶/۵۲	۲/۴۹				
	۳- حجاب ضعیف	۶/۳۸	۲/۹۰				
انجام صحیح نقش‌ها	۱- حجاب برتر	۷/۲۰	۲/۰۳	۵۸/۶۷	۱۰/۰۰۰	۰/۰۴۲	۱>۲>۳
	۲- حجاب معمولی	۶/۵۸	۲/۱۶				
	۳- حجاب ضعیف	۶/۱۶	۲/۱۹				
همراهی عاطفی	۱- حجاب برتر	۷/۹۸	۲/۴۱	۶۶/۳۰۴	۱۰/۰۰۰	۰/۰۴۷	۱>۲>۳
	۲- حجاب معمولی	۶/۴۵	۲/۴۶				
	۳- حجاب ضعیف	۵/۲۹	۲/۷۲				

همان‌طور که جدول ۶ نشان می‌دهد، میانگین تمام گروه‌ها در تمام متغیرهای وابسته تفاوت معناداری با یکدیگر دارد. بر این اساس نتیجه گرفته می‌شود که عملکرد خانواده و ابعاد آن بین دختران و زنان با حجاب برتر، معمولی و ضعیف متفاوت است. هم‌چنین تحلیل نشان می‌دهد که به ترتیب حجاب برتر، حجاب معمولی و حجاب ضعیف ابعاد عملکرد خانوادگی مؤثری داشت.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش با هدف بررسی و مقایسه عملکرد خانوادگی افراد با حجاب برتر، حجاب معمولی و حجاب ضعیف در سطح کشور انجام شد. نتایج نشان می‌دهد که بین عملکرد خانواده افراد با حجاب برتر، حجاب معمولی و حجاب ضعیف تفاوت معناداری وجود دارد؛ به این صورت که عملکرد خانواده در افراد با حجاب برتر نسبت به حجاب معمولی و ضعیف و در حجاب معمولی نسبت به حجاب ضعیف بیشتر است. عملکرد خانواده با عنایت به شش جنبه کارکرد خانواده، سازمان و الگوی تبدیلی این بافت را تبیین می‌کند؛ بدین معنی که روابط خانوادگی در یک پیوستار از وضعیت سلامت تا اختلال شدید روانی مورد بررسی قرار می‌گیرد (اسکیر^۱ و همکاران، ۲۰۰۹). حجاب شاخص دینداری است که به عنوان منبع شخصی، رابطه مثبت و منحصر به فردی با کیفیت روابط در فضای خانواده دارد (اسپیلمن و همکاران، ۲۰۱۳). بین اعضای خانواده افراد با حجاب برتر نسبت به افراد با حجاب معمولی و حجاب ضعیف و افراد با حجاب معمولی در مقایسه با حجاب ضعیف، آمیختگی و همراهی عاطفی زیادی وجود دارد؛ بر رفتارهای یکدیگر بویژه از سوی والدین به شیوه درست کنترل و مراقبت وجود دارد؛ با مسائل، مشکلات و تعارضها به شکل صحیح برخورد، و به حل آنها پرداخته می‌شود؛ ارتباط صحیحی بین اعضا هست و روابط گرم و حمایتی است؛ تصریح وظایف و پرداختن به نقشها بخوبی صورت می‌گیرد و به‌طور کلی عملکرد خانواده خوب است. این نتایج به صورت کلی با نتایج پژوهشهای مورفی و همکاران (۲۰۱۵)، کاملا (۲۰۱۲)، دانکل و همکاران (۲۰۱۰)، دروگسا (۲۰۰۷)، حسینی بهشتی و همکاران (۱۳۹۱)، احمدی و همکاران (۱۳۸۹) و احمدی، فتحی آشتیانی و عرب‌نیا (۱۳۸۵) که بر نقش معنادار عملکرد خانواده در چگونگی حجاب تأکید دارند، همخوانی دارد.

در تبیین این یافته می‌توان اذعان کرد که خانواده از طریق پایه‌ریزی الگوهای تربیتی و رفتاری خود و اجرای نقشهای اجتماعی گوناگون و فرایند جامعه‌پذیری، همنوایی با هنجارهای اجتماعی مورد پذیرش جامعه را به فرزندان خود انتقال می‌دهد و در آنها درونی می‌کند. در صورتی که خانواده به هر دلیلی نتواند هنجارهای اجتماعی را به فرزندان خود منتقل کند و درونی سازد، احتمالاً رفتار فرزندان با هنجارهای جامعه مطابق نخواهد بود. از آنجا که نهاد اجتماعی خانواده اولین پنجره ارتباطی فرد با دنیای بیرون است، معمولاً اولین تجربیات افراد در خانواده اتفاق

می‌افتد؛ به این ترتیب خانواده مهمترین واحد انتقال‌دهنده ارزشها و هنجارهای اجتماعی به فرد تلقی می‌شود (احمدی و همکاران، ۲۰۱۳؛ سینگر و همکاران^۱، ۲۰۰۴؛ ملدراوم و ویرمن^۲، ۲۰۰۹؛ شوماخر^۳، ۲۰۱۰).

خانواده با عملکرد خوب و در این تحقیق در خانواده‌هایی با حجاب برتر در زمینه‌های حل مشکل، ارتباط، نقشها، همراهی عاطفی، آمیزش عاطفی و کنترل رفتار راهکارهای مناسب را به کار می‌گیرند و همه اعضا نسبت به مسائل و مشکلات خانواده فعال می‌شوند و بر خلاف آن در خانواده با عملکرد ضعیف یعنی با حجاب ضعیف به انکار و یا واکنش نامناسب و اغراق گونه دست می‌زنند (گلدنبرگ و گلدنبرگ، ۲۰۰۵).

عملکرد ناسالم خانواده حکایت دارد که قواعد حاکم بر خانواده، قدرت والدینی، مرزبندیها، نقش و جایگاه اعضا و ائتلاف و اتحادهای خرده سامانه‌های خانواده، نامناسب و ناکارآمد است (پولکر، ۲۰۰۸). در این نوع خانواده‌ها، اعضا، حمایت نمی‌شوند و فضای مثبتی نیست؛ درگیری و تعارض زیاد است؛ اعضای خانواده احساس رهاشدگی و بیگانگی دارند؛ فقط در صورت مشکلات گوناگون نسبت به هم واکنش نشان می‌دهند و سامانه خانواده در رسیدن به اهداف خود با شکست روبه‌رو می‌شود (اینگرام، ۲۰۱۰؛ آمانو و کیت، ۲۰۱۱). در این وضعیت، تحکیم و سلامت خانواده به سمت تزلزل گرایش پیدا می‌کند؛ همراهی و حمایت عاطفی کمرنگ می‌شود؛ ارتباط به شکل صحیح برقرار نمی‌شود؛ اعضا نسبت به یکدیگر حالت بی‌خیالی و کناره‌گیری دارند؛ وظایف و نقشها انجام نمی‌پذیرد؛ مشکلات و تعارضها حل نمی‌شود و به آن افزوده می‌شود؛ در نتیجه احتمال گرایش به آسیبها در اعضا افزایش پیدا می‌کند.

به صورت گذرا با توجه به یافته‌ها و مطالب مقاله روشن است که عملکرد خانواده در افراد با حجاب و بدون حجاب تفاوت معناداری دارد. افراد با حجاب برتر در مقایسه با حجاب معمولی و ضعیف سطح عملکرد خانوادگی بالایی در هر شش بعد نشان دادند؛ بنابراین هرگونه اقدام و برنامه‌ریزی در زمینه حجاب مستلزم توجه به ابعاد خانواده است. بر این اساس توجه بیش از پیش به حوزه خانواده و به کارگیری اقدامات و برنامه‌های هدفمند برای کمک به ارتقای عملکرد خانواده با تکیه بر راهبردهای علمی در اولویت است.

خانواده به عنوان بستر شکل‌گیری نهادهای گسترده اجتماعی در طول زمانهای مختلف، کارکردهای مختلفی از جمله پرورش نسل، شکل‌گیری شخصیت و هویت و تأمین نیازهای مختلف اعضای خود داشته است. حجاب به عنوان بخشی از هویت در آموزه‌های خانواده و جامعه ریشه دارد. پرواضح است که خانواده اولین و مهمترین کانون شکل‌گیری هویت و یادگیری فرایند اجتماعی شدن افراد را بر عهده دارد و نهادی است که انتقال‌دهنده فرهنگ و شیوه زندگی صحیح به فرزندان است. اگر خانواده ناکارآمد باشد، عوامل خطرزا و آسیب‌زا مثل تعارض و کشمکش خانوادگی، گرایش به آسیبهای روانی اجتماعی، طلاق، بی‌قید و بندی اعضا و عدم نظارت و حمایت از یکدیگر در آن وجود داشته باشد، زمینه بسیاری از آسیبهای فردی، اجتماعی، فرهنگی و معنوی فراهم می‌شود (خدادادی سنگده، احمدی و آموستی، ۱۳۹۴).

در خانواده کارآمد و سالم که اعضای خود را در برابر همه آسیبها نگه می‌دارد، مرزهای درون خانواده واضح و مشخص است؛ اعضا نقشها و وظایف خود را بدرستی انجام می‌دهند؛ پذیرای حل مشکل و گفتگو درباره چگونگی حل و فصل آن هستند؛ حمایت و همراهی عاطفی و روانی از یکدیگر می‌کنند و ارتباط بین فردی مؤثری را نشان می‌دهند. ملاک کارایی این است که خانواده تا چه اندازه در تحقق وظایف و کارکردهایش توانا باشد و بتواند فرایند جامعه‌پذیری و انتقال هنجارها و قواعد اجتماعی را بخوبی منتقل کند (خدادادی سنگده، نظری، احمدی و حسنی ۱۳۹۴). بر این اساس وقتی خانواده عملکرد مطلوبی ندارد، اعضای خانواده نسبت به چگونگی رفتارهای یکدیگر بی‌اعتنا هستند و روابط گسسته بین اعضا برقرار است؛ در نتیجه احتمال گرایش به رفتارهای نابهنجار از جمله بدحجابی افزایش پیدا می‌کند.

مبتهی بر نتایج تحقیق، پیشنهادهای ذیل ارائه می‌گردد:

۱ - هر چه خانواده از عملکرد بهتری برخوردار باشد به همان میزان احتمال کمتری برای کشیده شدن به سمت بدحجابی خواهد بود؛ لذا شایسته است عوامل مؤثر بر افزایش عملکرد خانواده شناسایی شود تا بدین طریق مداخلات اثربخش طراحی، و برنامه‌های آموزشی مرتبط برای خانواده‌ها تدوین شود.

۲ - رابطه والد - فرزند بویژه مادر - دختر در برابر حجاب نقش پررنگی ایفا می‌کند که این امر لزوم توجه بیشتر به نقش مادر، که عملاً مسئولیت نظارت را نیز بر عهده دارد در چگونگی وضعیت حجاب دختران و به عبارت بهتر نسل آینده دارد؛ به این دلیل لزوم کمک به مادران به‌طور ویژه مادران خانه‌دار از طریق الف) رسانه ملی در قالب فیلم و سریال ب) مدارس در قالب دعوت از

اولیا ج) روحانیون مبلغان دینی د) آموزش خانواده در طول سال برای افزایش سطح آگاهی و شناخت آنان در اولویت است.

۳- هر چقدر خانواده عملکرد مطلوب کمتری داشته باشد به همان میزان آسیب‌پذیری بیشتری نسبت به بدحجابی خواهد داشت؛ بنابراین در هر گونه برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در زمینه حجاب لازم است به این مؤلفه خانوادگی توجه شود.

تشکر و قدردانی: پژوهشگران از تمامی عزیزانی که در این پژوهش به هر شکلی یاری‌رسان بودند، صمیمانه قدردانی می‌کنند.

یادداشت

۱- آزمون تعقیبی برای گروه‌های نابرابر، پیروی نکردن از عادی بودن و پیشفرض نداشتن همگنی واریانسها

منابع

- احمدی، خدابخش؛ بیگدلی، زهرا؛ مرادی، آزاده؛ سید اسماعیلی، فتح‌الله (۱۳۸۹). رابطه اعتقاد به حجاب و آسیب‌پذیری فردی، خانوادگی و اجتماعی. *مجله علوم رفتاری*. شماره ۲: ۹۷ تا ۱۰۲.
- احمدی، خدابخش؛ فتحی‌آشتیانی، علی؛ عرب‌نیا، علی‌رضا (۱۳۸۵). بررسی رابطه بین تعییدات مذهبی و سازگاری زناشویی. *فصلنامه خانواده‌پژوهی*. شماره ۵: ۵۵ تا ۶۷.
- ثنائی، باقر؛ علاقبند، ستیلا؛ فلاحتی، شهره؛ هومن، عباس (۱۳۸۷). *مقیاس‌های سنجش خانواده و ازدواج*. تهران: بعثت.
- حسینی بهشتی، نرجس‌السادات؛ فرحبخش، کیومرث؛ فاتحی‌زاده، مریم‌السادات (۱۳۹۱). بررسی و مقایسه میزان به‌کارگیری آموزه‌های اسلامی خانواده محور در خانواده سالم و آشفته. *مجله روانشناسی و دین*. شماره ۱: ۶۱ تا ۶۷.
- خدادادی سنگده، جواد؛ احمدی، خدابخش؛ آموستی، فروغ (۱۳۹۴). عوامل خانوادگی دخیل در سلامت خانواده‌های نظامی، یک مطالعه کیفی. *فصلنامه روانشناسی نظامی*. شماره ۲۱: ۵۱ تا ۶۲.
- خدادادی سنگده، جواد؛ نظری، علی‌محمد؛ خدابخش، احمدی؛ حسینی، جعفر (۱۳۹۴). تجارب والدین موفق در مورد زمینه‌های خانواده سالم: یک پژوهش کیفی. *مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت*. شماره ۲: ۱۷۸ تا ۱۹۰.
- زین‌آبادی، مرتضی (۱۳۸۶). *جامعه‌پذیری حجاب*. فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان. شماره ۳۸: ۱۸۱ تا ۲۱۸.
- محسن‌زاده، فرشاد (۱۳۸۳). *بررسی رابطه بین کارایی خانواده و فرسودگی شغلی معلمان مقطع ابتدایی آموزش و پرورش منطقه ۱۹ شهر تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه خوارزمی تهران.

- Ahmadi, Kh.; Khodadadi Sangdeh, J.; Aminimanesh, S; Mollazamani, A; & Khanzade, M. 2013. The Role of Parental Monitoring and Affiliation with Deviant Peers In Adolescents' Sexual Risk Taking: Toward an Interactional Mode. **Int J High Risk Behav Addict** 2(1): 22-7.
- Amato, P. R., & Keith, B. 2011. Parental divorce and Adult well-being: A Meta- Analysis. **Journal of Marriage and Family** 53(1):43-58.
- Dai, L., & Wang, L. 2015. Review of Family Functioning. **Open Journal of Social Sciences** 3(12), 134.
- Derayeh, M. 2010. **Depiction of woman in Iranian cinema, 1970s to Present**. Women's Studies International Forum 33:151-158.
- Douki, S., Zineb, B., Nacef, F., & Halberich, U. 2007. Women's mental health in the Muslim World: cultural, religious, and social issues. **Journal of Affective Disorders** 102, 177189.
- Droogsma, R. A. 2007. Redefining hijab: American Muslim women's standpoint on veiling. **Journal of Applied communication** 35, 249-319.
- Dudley, M., & Kosinski, F. 2006. Religiosity and marital satisfaction: A research note. **Review of Religious Research** 32(1), 78-86.
- Dunkel, M. T., Davidson, D., & Qurashi, S. 2010. Body satisfaction and pressure to be thin in younger and older Muslim and non-Muslim women: The role of western and non-western dress preferences. **Journal Body Image** 7:56-65.
- Goldenberg, I. & Goldenberg, H. 2005. **Family therapy: an overview(5th ed.)**. pacific Grove Brooks/Cole.
- Ingram, J. R. 2010. **Money stories of successful long-term married couples**. ProQuest Dissertations and Theses. texaswoman,s university.
- Kamla, R. 2012. Syrian women accountants attitudes and experiences at work in the context of globalization. **Accounting , Organization and Society** 37:188-205.
- Meldrum, R. C; Young, J. T. N; & Weerman, F. M. 2009. Reconsidering the Effect of Self-Control and Delinquent Peers: Implications of Measurement for Theoretical Significance. **Journal of Research in Crime and Delinquency** 46(3): 353-376.
- Mott, F.L., Kowalaeski-Jones, L., & Menaghan, E.G. 2002. Paternal Absence And Child Behavior: Does Children's Gender Make A Difference? **Journal Of Marriage And The Family** 59, 103-118.
- Murphy, J.S., Nalbone, D.P., Wetchler, J.L., & Edwards, A.B. 2015. Caring for Aging Parents: The Influence of Family Coping, Spirituality/Religiosity, and Hope on the Marital Satisfaction of Family Caregivers. **American Journal of Family Therapy** 43(3): 238-250.
- Peterson, R., Stephen. 2009. FAMILIES FIRST: Keys to Successful Family Functioning Family Roles. **Virginia Cooperative Extension**, publication 350-093.
- Samani, S. 2005. Family process and content model. Paper presented in International Society for Theoretical Psychology Conference, 20-24 June, Cape Town, South Africa.
- Shaw, D.S., Winslow, E.M., & Flanagan, C. 2006. **A Prospective Study Of The Effects Of Marital Status And Family Relations On Young Children's Adjustment Among African American And European American Families**. **Child Development** 70, 792-755.
- Shoemaker, D. J. 2010. **Theories of Delinquency: An Examination of Explanations of Delinquent Behavior**. 6th ed. New York: Oxford University Press.
- Singer, M. I; Flannery, D. J; Guo, S; Miller, D; & Leibbrandt, S. 2004. Exposure to violence, parental monitoring, and television viewing as contributors to children's psychological trauma. **Journal of Community Psychology** 32: 489-504.
- Skeer, M., McCormick, M., Normal, S.T., Buka, S.L., & Gilman, S.E. 2009. A Prospective Study of Familial Conflict Psychological Stress and the Development of Substance Use Disorders in Adolescence. **Drug and Alcohol Dependence** 104(1-2): 65-72.

- Spilman, S.K., Nepl, T.K., Donnellan, M.B., Schofield, T.J., Conger, R.D. 2013. Incorporating Religiosity into a Developmental Model of Positive Family Functioning across Generations. *Developmental Psychology* 49(4): 762-774.
- Ulker, A. 2008. Mental health and life satisfaction of young Australians: The role of family background. *Australian Economic Papers*, 2, 199-218.
- Wilmoth, J.D., Blaney, A.D., Smith, J.R. 2015. Marital Satisfaction, Negative Interaction, and Religiosity: A Comparison of Three Age Groups. *Journal of Religion, Spirituality & Aging* 27(2/3): 222-240.

